

YALVAÇ, PISIDIA ANTIOCHEIA ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİNİN PEYZAJ ÖZELLİKLERİ VE TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nazan KUTER¹ Elmas ERDOĞAN²

¹A.Ü.Çankırı Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 18200 Çankırı
nkuter@forestry.ankara.edu.tr

²A.Ü. Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 06110 Ankara
eerdogan@agri.ankara.edu.tr

ÖZET

Pisidia Antiocheia kenti, antik dönem yerleşmeleri açısından önemli olan Anadolu kültüründe gelişmiş yerleşmelerden biridir. Bu makalede Pisidia Antiocheia 'sının yer aldığı Isparta-Yalvaç ve yakın çevresinin doğal ve kültürel özellikleri saptanmış, tarihi süreç içindeki gelişimi irdelenerek kentin sosyal, dini ve kültürel birikimi ortaya konmuştur. Anadolu'da Antiocheia adıyla kurulan antik kentler arasında Pisidia Antiocheia 'sının taşıdığı önem vurgulanmış ve tanıtılmıştır. Yalvaç İlçesi ve Pisidia Antiocheia antik kenti bir bütün halinde ele alınarak peyzaj özellikleri ve turizm potansiyeli açısından değerlendirilmiştir. Hıristiyanlığın doğduğu ve dünyaya yayıldığı yörenin inanç turizmi kapsamında potansiyeli tartışılmış, kentin süreç içinde önemini koruyabilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için peyzaj planlama ve turizm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yalvaç, Pisidia Antiocheia, Arkeolojik sit, Koruma, Turizm, Peyzaj planlama

EVALUATION OF YALVAÇ PISIDIA ANTIOCHEIA ANTIQUE CITY AND ITS ENVIRONS FROM THE ASPECT OF LANDSCAPE FEATURES AND TOURISM

ABSTRACT

The city of Pisidia Antiocheia is one of the improved settlements in Anatolian culture that is important from the point of antique settlements. In this article, natural and historical features of Isparta – Yalvac and its near surrounding area including Pisidia Antiocheia is pointed as well as its development throughout the history regarding religious, social and cultural aspects. The importance of Pisidia Antiocheia is emphasized and presented among the antique cities that were established in Anatolia under the name of Antiocheia. Yalvac and antique city of Pisidia Antiocheia is taken as a whole and studied with respect to landscape features and tourism potential. The potential of the region, where Christianity is born and spread across the world, is discussed according to its potential for religious tourism and some recommendations are given within the frame of tourism and landscape architecture for the city to maintain and continue its importance in the future.

Keywords: Yalvaç, Pisidia Antiocheia, Archaeological site, Conservation, Tourism, Landscape planning

1. GİRİŞ

Yalvaç, Akdeniz Bölgesi'nin batı bölümünde, Göller Yöresi'nin en kuzeyinde Isparta İli'ne bağlı bir ilçedir. Sultan Dağları'nın güney eteklerinde ve 1100 m yükseklikte 1415 km²'lik bir alanı kaplayan Yalvaç, 44.097 nüfusa sahip, köyleri ile birlikte 123.009'luk nüfusla Isparta İli'nin en büyük ilçesi olup, kuzeydoğuda Konya, kuzeybatıda Afyon ve güneyde Isparta ile sınırlanmıştır. Daha dar bir sınırlama ile, doğusunda Akşehir, batısında Senirkent, kuzeyinde Çay ve Sultandağı, güneyinde ise Şarki Karaağaç ve Gelendost ilçeleri yer almaktadır.

Bölgenin en kuzeyinde kalan Yalvaç, 924 m yükseklikte yer alan Eğirdir Gölü (517 km²) ve Kovada-Aksu Vadisi ile Antalya Körfezi'ne yarı açık durumda bir yerleşmedir. Bu nedenle İç Batı Anadolu ve Akdeniz Bölgesi iklim koşullarının karşılaştığı bu kesimde, daha etkili olan Akdeniz iklim koşulları ve Akdeniz bitki topluluğu özellikleri görülmektedir. Ancak, İç Batı Anadolu iklimi ile asıl Akdeniz iklimi arasında bir geçiş bölgesinde olan Yalvaç'ta Akdeniz Bölgesi'nin iklim karakterlerinden farklı olarak, yazlar sıcak, kışlar ise soğuk geçmektedir (Anonim, 1999). Akdeniz iklim özelliklerine uygun olarak, "Step out" topluluklarına benzeyen otluklar ile Akdeniz'in kıyı kısımlarında görülen maki topluluğundan daha kısa boylu "Gariğ" adı verilen çalılıklar ile *Cedrus atlantica* (atlas sediri), *Cedrus libani* (lübnan sediri), *Pinus brutia* (kızıl çam), *Pinus nigra* (kara çam), *Thuja occidentalis* (batı mazısı), *Acer negundo* (dışbudak yapraklı akçaağaç), *Acer platanoides* (çınar yapraklı akçaağaç) ve *Platanus orientalis* (doğu çınarı) gibi türlerden oluşan ağaç toplulukları mevcuttur. Bunların yanında böğürtlen ve dağ gülleri de yörenin bitki örtüsünde yer alan diğer türlerdir.

Göller Bölgesi'nin güneyinde Isparta Ovası'nda (Bozanönü Ovası, Kapalıin, Baladız) üst paleolitik çağa kadar inen yerleşim yerleri tespit edilmiş olmasına rağmen, Yalvaç çevresinde bugüne kadar yapılan tüm araştırmalarda Geç Neolitik safhadan daha eskiye giden bir yerleşme yerine rastlanamamıştır. Bu nedenle yörenin kültür tarihinin Geç Neolitik Dönem'den başladığı tahmin edilmektedir.

Bu araştırmada konu olarak seçilen tarihi sit alanı Isparta'nın Yalvaç ilçesi sınırları içerisinde olup, geniş bir alana kuruludur ve bu alanın büyük bir kısmı halen toprak altındadır. Çalışmanın amacı, bu tarihi alanın detaylarıyla incelenip koruma planlarının ve çözüm önerilerinin saptanması ile uygulamaya ilişkin çabalara ışık tutmaktır. Öte yandan bu tarihi çevreye günümüz teknolojisinin imkanlarıyla yeni bir hayat vermek ve bölgenin kamuoyunda dikkat çekmesini sağlamak, bölge ve ülke turizmine canlılık kazandırmak da bir diğer amaçtır. Asıl önemli olan ise, üzerinde insanların bilinçsizce yürüdüğü, binlerce yıldır toprak altında gizlenmiş hazinelerin gözler önüne serilmesine destek sağlarken peyzaj planlama tekniklerinin çeşitliliğini artırmak böylece peyzaj planlamasına yeni ve farklı bir boyut kazandırmaktır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini Isparta-Yalvaç İlçesi yakın çevresi ve Pisidia Antiocheia antik kenti oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında öncelikle araştırma alanına ilişkin kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, bu konuda yurtiçi ve yurtdışında gerçekleştirilmiş örnek çalışmalar incelenerek bölgede daha önce yapılmış olan arkeolojik ve bilimsel arşivden yararlanarak bölge yetkililerinin bugüne kadar yapmış olduğu çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca araştırma alanında bugüne kadar elde edilmiş buluntuların yanısıra, çekilen fotoğraf, slayt ile farklı ölçeklerdeki plan ve haritalardan, yörede yaşayan halkla yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır.

Arazi-etüd çalışmaları da tamamlandıktan sonra değerlendirme aşamalarını kapsayan araştırma bulgularına göre Pisidia Antiocheia antik yerleşimi yakın çevresi için (genelde ve özelde) öneriler geliştirilmiştir. Literatür çalışması sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda Yalvaç İlçesi ve yakın çevresi doğal ve kültürel özellikleriyle tanıtılmıştır. Bunun yanında Yalvaç İlçesi ve antik kent arasında nasıl bir sosyal ve fiziksel bağlantı kurulması gerektiğiyle ilgili önerilere de yer verilmiştir. Pisidia Antiocheia kenti gerek konumu ve tarihiyle gerekse mimari yapılarıyla doğal ve kültürel değerler olarak ele alınmış ve tanımlanmıştır. Tüm bu bilgiler arazide yapılan çalışmalarla bütünleştirilerek değerlendirmeye gidilmiştir. Arazide çekilen fotoğraflar geçmiş yıllara ait fotoğraflarla karşılaştırılmış ve dünden bugüne Pisidia Antiocheia kentinin durumu belirlenmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Pisidia Antiocheia Antik Kenti

Tarihi en iyi bilinen Yalvaç, ilkçağdaki Pisidia Antiocheia kenti olup bugünkü Yalvaç İlçesi'nin yaklaşık olarak 1 km. kuzeyinde ve Sultan Dağları'nın güney yamaçları boyunca uzanan verimli bir alanda yer almaktadır. Deniz seviyesinden 1236 m. yükseklikte, Sultan Dağları'nın bir kolu üzerinde kuzey-güney yönünde uzanan Anthios Vadisi'ne hakim bir tepe üzerinde kurulmuştur.

Antioch bir Seleukos kolonisidir, fakat kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Şehrin 1. Seleukos veya oğlu Antiokhos tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir. M.Ö. 25'te Galatya Eyaleti'ne dahil edilmiş, daha sonra ise Roma kolonisi olmuştur. Antiocheia, M.S. 3. yüzyılın hemen sonunda kurulan genişletilmiş Pisidia Eyaletleri'nin metropolisi olmuş ve kent bu önemini Bizans Dönemi'nde de korumuştur. M.S. 713 yılında ise, Arapların istilasına uğrayarak yıkılıp yakılmıştır. Bugün bile bu istilanın etkileri izlenen kentin tarihi 13. yüzyıla kadar izlenebilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortadan kalktığı ve halkın bir kısmının o dönemin verimli topraklarında bulunan Yalvaç'a göçtüğü, diğer bir kısmının ise, başka eyaletlere taşındığı ve böylece de Antiocheia'nın tarihten silindiği belirlenmiştir (Taşhalan, 1999).

Anadolu'nun en eski kiliselerinden biri olan **St. Paul Kilisesi** ise şehrin batısında yer almaktadır. Bu kilisenin kalıntıları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Kentin kuzeybatı surları temel seviyesinde, güneybatı ve güney surları ise kısmen ayakta durmaktadır. Şehrin ana kapısı olan batı kapısı iki yanda surlara birleşmiştir. Kentin ikinci kapısı güneydedir. Daha dar olan kuzey kapısı ise hamamla bağlantılıdır. **Nimfeum** denilen anıtsal çeşmeyle bağlantılı olan su kemerleri ise kentin kuzeyinde yer almaktadır. Antiocheia, hakim bir tepe üzerine kurulmuş ve tamamen oval bir surla çevrilmiştir. Bugün kısmen ayakta olan ve temel kalıntıları görülen surların uzunluğu 2920 m'dir. İzlenemeyen kısımları ile birlikte surun tamamı yaklaşık 3000 m'yi bulmaktadır. Surların çevirdiği alan ise 470 900 m²'dir (Taşlıalan, 1997). Şehrin en görkemli kapısı olan batı kapısı 22 m uzunluğunda bir cepheye sahip, üç girişli bir yapıdır. Surlar her iki yandaki kemer ayakları ile birleşmektedir. Surlardan dışa doğru çıkıntı yapan kapının her iki yanında birer kulenin olduğu düşünülmektedir. Kapıya birleşen surların ve kapının alt yapısı gri kireç taşından ve dikdörtgen bloklardan inşa edilmiştir. Surlar bazı kesimlerde 2.50 m yüksekliğe kadar ayakta kalabildiği halde, genellikle temel seviyesindedir. Hiç bir sur kalıntısı özgün yüksekliğini koruyamamıştır. Hellenistik dönemde inşa edilen ilk surlar, Roma ve Bizans çağlarında genişletilmiştir (Taşlıalan, 1988). Kentin batısında yer alan ve ana girişten itibaren beş dirsek yaptıktan sonra kuzeybatı köşedeki hamamın kuzey duvarına bağlanan surun bazı bölümlerinde dolgu duvarlara rastlanmaktadır. Bu kısımda surun iki yüzü kesme taşlarla örülmüş ve ortası harçlı taşlarla doldurulmuştur. Yaklaşık 25 m'lik bir bölüm bu teknikte inşa edilmiş, kalan bölümde ise yer yer kesme blok taşlar kullanılmıştır. İzlenebilen duvar kalıntılarında “atkılı örme” tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Kentin kuzeyinden Anthios Vadisi'ne kadar inen sur, yer yer kaybolmakta, kuzeydoğu köşesinde bir dirsek yaparak Hisar Tepesi yamaçlarına çıkmakta ve yamacı daima sırttan takip ederek zirveye doğru tırmanmaktadır.

Doğu kesimde bulunan şehir surları, arazi eğimli ve kayalık olduğu için tamamen doğal kaya üzerine inşa edilmiştir. Arazinin durumu nedeniyle doğu yöndeki surlar büyük ölçüde tahrip olduğu için, savunma amacıyla yapılan kule ve seyirdim yerleri hakkında yeterli bilgi elde edilememiştir (Taşlıalan, 1988).

Hisar Tepesi'nin en yüksek noktasından güney yöne doğru ayrılan surlar, aralıklı olarak devam etmekte ve onüç dirsek yaptıktan sonra kaybolmaktadır. Kentin güneyinde yer alan ikinci giriş kapısından sonra yer yer temel taşları veya 1.90 m.'ye kadar duvar kalıntıları izlenebilen sur, on dirsek yaparak batıya doğru yönelmekte ve ana giriş kapısına kadar gelmektedir. Güneybatı köşesinde ayakta kalan duvarda surun iki yüzü daha büyük kesme taşlar kullanılarak örülmüştür. Bu kısımdaki duvarlar karakteristik Hellenistik dönem özelliğinde taşlardan yapılmıştır.

Antiocheia surlarının bugünkü durumuna üç aşamada geldiği bilinmektedir. Bunlar; şehrin ilk kuruluş yıllarına ait Hellenistik döneme ait surlar, şehrin büyümesiyle inşa edilen Roma dönemine ait surlar ve daha sonraki yıllarda ihtiyaç nedeni ile yapılan Geç Roma dönemine ait surlardır. Üç ayrı yer ve yapıdaki bu surlar birleşerek tüm kenti çevrelemektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda batı

surlarının M.Ö. 2. yüzyılın sonlarında, diğer surların ise M.S. 1. ve 4. yüzyıllarda yapılmış olduğu tahmin edilmektedir (Taşlıalan, 1988).

3.2. Yalvaç ve Çevresinin Peyzaj Özellikleri ve Turizm Açısından Önemi

Yöre sahip olduğu doğal ve arkeolojik değerlerinin yanısıra Yalvaç ilçe merkezinde bulunan, kültürel ve mimari özellikleri ile büyük öneme sahip cami, medrese, hamam, türbe ve geleneksel konutlar ile farklı peyzaj özelliklerine de sahiptir.

3.2.1. Peyzaj Özellikleri

Gemen Korusu, ilçeye 7 km uzaklıkta, Men Mabedi kalıntılarının yanında yer almaktadır. İlçeye hakim bir bakı noktası olarak ilgi çekici bir manzaraya sahip olan koruluk dinlenme yeri olarak kullanılmaktadır. **Düzkır Orman Alanı**, son yıllarda düzenlenmiş rekreasyon ve dinlenme alanı olup içerisinde çocuk parkı ve piknik yerleri bulunmaktadır. **Hisarardı**, Sel Çay'ı yatağının iki tarafında kurulmuş olan bir köy olup, ilçeye uzaklığı 3 km'dir. Meyve bahçeleri, doğal güzelliği ve suyunun bol olmasıyla tanınmaktadır. **Su Çıktığı**, Hisarardı Köyü'nün devamında Yalvaç'ın içme suyuna kaynaklık eden yörede bulunan bir mesire yeridir. Doğal güzelliği, temiz ve sağlıklı suyu nedeniyle tercih edilmektedir. **Hoyran Gölü**, ilçe merkezine 25 km uzaklıkta olup, çevresi doğal güzelliklere sahiptir. Kamp kurmak, günübirlik piknik yapmak ve avlanmak için uygundur. **Hıdırlık Tepesi**, ilçeye 1 km uzaklıkta, geleneksel hıdırellez kutlamalarının yapıldığı ve çam ağaçlarıyla kaplı bir mesire alanıdır. İçerisinde çeşitli tesisler yer almaktadır. **Anıtsal Çınar Ağacı** ilçe merkezinde yer almaktadır. Yalvaç'ın geçmişi kadar eskilere dayanan ve 801 yaşında olan çınar ağacı Yalvaç'ın bir sembolü gibidir. Gövde çevresi 10.25 m, çapı 3.26 m, dal uzunluğu 7.50 – 15.80 m ve yüksekliği 1600 m'dir. Bu çınar, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 11.05.92 tarih ve 1401 sayılı kararıyla koruma altına alınmış olup, bakımı ise Yalvaç Belediyesi tarafından yapılmaktadır. Sayısı bir hayli fazla olan kahveleri ile farklı bir dinlenme yeridir (Anonim, 1997). **Akar-Donar Mağarası**, Dedeçam Köyü'nün 3 km güneydoğusunda Koçyatağı Tepesi'nin kuzey yamacındadır. Dikey, kuru ve doğal bir mağaradır. **Ayı İni Mağarası**, Sultan Dağları'nın güney eteklerinde, Yalvaç'ın kuzeydoğusunda, Nazilli Deresi'nin yukarı bölümünde bulunan yatay, kuru ve doğal bir mağaradır. Erken Bizans döneminde çeşitli amaçlarla kullanılmış olduğu tahmin edilen mağaranın içerisinde su sarnıçları bulunmaktadır. **Değirmen Önü Mağarası**, Kozluçay Kasabası'nın 1 km kuzeydoğusunda, Su Geçidi Deresi'nin yakınında yer alan yatay, kuru ve doğal bir mağaradır.

Yalvaç ve yakın çevresinde yer alan kültür varlıkları ise, Pisidia Antiocheia, Men Mabedi, Hoyran Gölü'nde bulunan Limenia Adası ve kalıntıları, Hoyran Gölü'nün Dutlubük mevkiinde bulunan kaya mezarlıklarıdır.

3.2.2. Turizm Potansiyeli

Sahip olduğu çevre kaynakları doğrultusunda Yalvaç ve yakın çevresinde gerçekleştirilebilecek turizm türleri inanç turizmi, tarih ve müze turizmi, akarsu turizmi, göl turizmi, dağ turizmi ve kırsal turizmdir.

Pisidia kenti, Hıristiyanlık dininin temellerinin atıldığı ve tüm dünyaya yayıldığı ilk yerleşmelerden biri olup Hıristiyanlar için ikinci bir hac merkezi olarak kabul edilmiştir. Her yıl yüzlerce kişi ibadet etmek için bu kente gelmektedir. Bu özelliği ile inanç turizminde önemli bir yere sahiptir.

Tarih ve müze turizmi çerçevesinde ele alındığında Pisidia Antiocheia kenti önemli yerlerden biridir. Antik kent, her şeyden önce geçmişten günümüze dil, din, sanat, tarih ve bilim konuları ile sosyo-ekonomik alanlarda kaynak ve belge niteliği taşımaktadır.

Çeşitli kazılar sonucunda elde edilen eserlerin korunması amacıyla depolanması, daha sonra insanların bu eserleri görmeleri ve tarihleri hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaları için teşhire açılması Anadolu uygarlıkları tarihi ve yöre kültür yansıması açısından Yalvaç için çok önemli bir diğer turizm yaklaşımıdır.

Yalvaç bölgesi zengin bir akarsu sistemine sahiptir, fakat sularını taşıyacak ırmak sayısı yeterli değildir. Arazinin kumlu ve kalkerli bir yapıya sahip olması nedeniyle sular kaynağa yakın bir yerde kaybolmaktadır. Yörede iki tane çay bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, sularını Sultan Dağlarının Kızıldağ ve Çallıkaya tepelerinden aldıktan sonra Hoyran Ovası'na girmekte ve Aşağı Tırtar arazisinden ve Gazniri Ovası'ndan geçerek Hoyran Gölü'nün kuzeyine dökülmektedir. Bu çaya Değirmen (Eleksu) Çayı adı verilmektedir. Diğeri ise, antik adı Antihos olan Sel (Yalvaç) Çayı'dır. Sultan Dağları'nın eteklerinde bulunan Köçek, Demirci, Gökçay ve Bulanık Dereleri'nin birleşmesi sonucu oluşan bu çay, Antiocheia kentinin doğu eteklerinden akarak Yalvaç'ın güneyinde bir çok dereyi de içine alarak Gelendost'a ulaşmaktadır. Daha sonra Afşar Ovası'ndan güneye dönerek kendisini oluşturan verimli ovanın ortasından Eğirdir Gölü'ne dökülmektedir. Şehrin sikkeleri üzerinde de yer alan Antihos Çayı, gerek tarihi ve doğal özellikleri ile gerekse peyzaj değerleriyle ilçeye farklı bir görünüm sağlamaktadır (Keleş, 2001).

Yalvaç İlçesi, bilindiği gibi göller yöresinde bulunmaktadır. Özellikle Isparta İli sınırlarında bulunan Hoyran Gölü, Eğirdir Gölü, Kovada ve Gölçük Gölleri, kamp kurmaya, günübirlik piknik yapmaya ve avlanmaya uygun oldukları için yaz aylarında pek çok yerli ve yabancı ziyaretçilere ev sahipliği yapmaktadırlar. Ayrıca Hoyran Gölü'nün Aşağı Tırtar Köyü tarafında bulunan kaya mezarları ve antik kalıntılar ve yine Eğirdir'de bulunan tarihi yapılar bu göllerin önemini artırmakta ve turizm açısından büyük önem taşımaktadırlar.

Dağ turizmi; dağ ikliminde bulunma, hem tatil hem de dağ sporu yapmayı kapsayan bir turizm çeşitidir. Yalvaç ilçesi ve çevresi dağlık olduğu için bu yörede, sportif amaçlı gezi, yürüyüş, tırmanma için elverişli ortamlar hazırlanarak, belirli araç gereçler doğa koşullarına uygun olarak kullanılmaktadır. Yüksek dağlık

yerleri, orta yükseklikteki dağlık ve ormanlık alanları, geniş ovaları ile coğrafi açıdan Yalvaç ve çevresi dağ turizmine elverişli bir yöredir.

Yalvaç'ta belediye tarafından antik kente yakın bir alanda oluşturulan ormanlık alan, ilçenin ekosistemine, turizmüne ve peyzaj özelliklerine büyük katkı sağlamaktadır. Ayrıca, Yalvaç İlçesi'nde bulunan Gazniri Mevkii, Gemen Korusu, Düzkır Orman Alanı, Hisarardı Köyü, Sücüllü ve Yalvaç Baraj'ı ve çevresi ve Su Çıktığı mevkiileri gerek doğal güzellikleri, gerekse kültürel değerleri nedeniyle mesire yerleri olarak tercih edilmektedirler. Özellikle Gazniri Mevkii'nde kaya mezarlarının, Gemen Korusu yanında ise Men Mabedi ve antik kalıntıların bulunması nedeniyle yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilmektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan araştırmalar sonucunda Yalvaç kültürü ve doğal özellikleri incelendiğinde, kentin eski dönemlerde bölgenin başkenti, ipek yolunun buradan geçmesi nedeniyle sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan önemli bir ticaret merkezi ve her şeyden önemlisi dini merkez olduğu bilinmektedir. Geçmiş bu kadar önemli olan kent, uzun yıllar boyu ihmal edilmiş, son yıllarda önemi anlaşılacak müzenin restorasyonu gerçekleştirilerek antik kentte uluslar arası bir ekip tarafından arkeolojik kazı çalışmaları sürdürülmektedir. Bunun yanı sıra ilçe belediyesi Uluslararası Tarihi Kentler Birliği'ne üye olarak Yalvaç'ın eski kimliğinin korunması, Türkiye'de ve dünyada tanınmış, bilinen bir yerleşim haline gelmesi sağlanmıştır.

Kentin korunması ve geliştirilmesi için dikkate alınması gereken en önemli konulardan biri imar planlarıdır. Çözumsuz imar sorunlarını ortadan kaldırmak için kentler, sadece bugünün sorunlarını çözmeye çalışan yaklaşımlarla değil, uzun vadede gelişme eğilimleri ve hedeflenen kent özellikleri dikkate alınarak planlanmalıdır. Önemli olan ulusal plan, bölge planları, çevre düzeni planı, nazım plan ve imar planı bütünselliği içinde gerçekleştirilebilecek kapsamlı bir planlamanın oluşturulmasıdır. Tüm bunların sağlanabilmesi için de politik engellerin aşılması gerekmektedir.

Dünyada kentleşme ve endüstrileşme sonucunda doğal ve kültürel varlıkların tahribi hızla artmış, bunun sonucunda çevre koruma olgusu gündeme gelmiştir. Bu bağlamda turizmin ana kaynakları olan doğal ve kültürel değerlerin korunması önem kazanmıştır. Doğal ve kültürel kaynakların sürekliliğinin sağlanmasının temel hedef olduğu bir turizm yaklaşımında fiziksel planlama kararları da koruma-kullanma dengesini sağlar nitelikte olacaktır. Tarihi çevrelerin korunmasında, kapsamlı bir koruma planı yapıp uygulanmadığından kültürel ve doğal miras, günün değişen ekonomik koşulları doğrultusunda kullanılmakta ve yıpratılmaktadır. Bunu önlemek için tarihi kentte yapılacak fiziki planlama çalışmaları koruma öncelikli bir anlayış içinde yapılmalıdır. Fiziki planlamanın özünde kamusal bir işlev bulunduğu için, özel mülkiyete kamu yararına bir takım sınırlamalar getirilecektir. Bu bakımdan, kentlerin oluşmasında, kadastro parsellerinin imar parsellerine dönüşmesinde, dolayısıyla onaylı imar planlarının

uygulanması aşamasında ve plansız gelişmiş kentlerin düzenli yerleşmeler haline getirilmesinde 3194 sayılı ve 1985 tarihli imar kanununun 18. maddesi önemli bir araç olmaktadır. Yalvaç İlçesi, planlamalarda bu maddenin uygulandığı nadir kentlerden biri olduğu için, bu anlamda şanslı sayılmaktadır. Çünkü uygulanan imar planıyla kadaströ parselinin % 85'i çakışmaktadır. Yani parselasyonun % 85'i tamamlanma aşamasındadır. Belediyenin imar konusundaki başarısı, bu maddeye dayanılarak yapılan uygulamaların başarısı ile ölçülmektedir. Bu nedenle 18. maddenin (hamur kaidesi) yaygın olarak kullanılması teşvik edilmelidir. Koruma, gelişme, kullanma dengelerini dikkate alan bir planlama uygulamasında, toplumsal değerleri gözetilen ve değişik planlama alanları arasında ilişki kuran bir strateji gerekmektedir. Plan kararları eşitsizlik yaratmamalı, ya da mevcut eşitsizlikleri daha da artırıcı öneriler içermemelidir. Özellikle kentsel silüetin bozulmaması açısından yeni yapılanmaya ilişkin kat yüksekliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Yalvaç Belediyesi, gereken hassasiyeti göstermekte ve ilçede beş kattan daha yüksek binalara yer vermemektedir. Yeni yapılan imar alanlarında ise, iki ve üç katlı, bahçeli binaların yapılması sağlanmaktadır. Özellikle Yalvaç gibi tarihi dokuya sahip kentlerde, yeni yapılar tarihi yapıyla görsel anlamda zıtlık yaratmamalıdır. Bütüncül planlama gereği kent bir bütün olarak ele alınmalı, sadece antik kent değil, Yalvaç içinde bulunan geleneksel konutlar, güzergahlar ve diğer yapılar bütünüyle korunmalıdır. Böylece planlama faaliyetleri, koruma hedeflerini yitirmeden gelişme hedeflerine yönlendirilmiş olacaktır. Yalvaç'ta yer alan bazı geleneksel konut örnekleri belediye tarafından koruma altına alınmıştır. Ayrıca tamamıyla geleneksel konutların bulunduğu bir mahallenin de yine korunması planlanmaktadır. Yalvaç'ta bu tür, yüksek binaların girmediği, mahalle fırınlarının, mahalle bakkallarının ve kerpiçten yapılmış tarihi Yalvaç evlerinin bulunduğu, tarihi kimliğinden fazla bir şey kaybetmemiş mahalleler bulunmaktadır. Bu tür yerleri korurken, bu tarihi dokuları, bu sokakları en az antik kent kadar korumalı ve kentin kimliğini gelecek kuşaklara taşımak amaçlanmalıdır. Korunması planlanan bu mahallelerde dikkat çeken en önemli konu sokakların asfaltlanmış olması ve bunun sokak kimliğini bozmasıdır. Korumada, tarihsel dokuyu bütünüyle koruyabilmek ve gelecek nesillere özgün nitelikli gerçek sokaklar ve gerçek tarih bırakabilmek ana amaç olmalıdır. Gerek bu dokuların yaşatılmaları gerekse mevcut yapı stoğunun değerlendirilmesi açısından bu evlerin pansiyonculuğa özendirilmesi hem koruma hem de turizm açısından büyük faydalar sağlayacaktır. Yalvaç'ı ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin büyük bir çoğunluğu gününbirlik turlarla gelmektedir. Bu nedenle ilçe turizmden gerektiği kadar gelir sağlayamamaktadır. Bu anlamda pansiyonculuk turizmi, Yalvaç için büyük yararlar sağlayacaktır. Bunun yanı sıra daha önce deri fabrikası olarak işlev gören tarihi şirket binasında yıllar önce başlatılan ve uzun süre ara verilmiş olan otel inşaatı 2001 yılında tekrar başlatılmıştır. Çalışmalar, Turizm Bakanlığı'nın teşvikleriyle tarihi dokuya zarar vermeyecek biçimde sürdürülmektedir. Bu tür tarihi yapıların bu amaçla değerlendirilmesi yapının korunarak gelecek nesillere aktarımını sağlayacaktır.

Koruma, gelişme ve kullanma dengesinin oluşturulması gereken alanlardan bir tanesi de Yalvaç Çayı'dır. Sultan Dağları'ndan doğup antik kentin yakınından ve

Yalvaç'ın merkeze yakın bir yerinden geçerek Eğirdir Gölü'ne taşınan bu çay, Yalvaç için büyük önem taşıyan doğal bir çaydır. Yalvaç Belediyesi tarafından yapılan peyzaj çalışmasıyla çayın etrafı beyaz renkli korkuluklarla çevrelenmiş durumdadır. Ayrıca çay boyunca koşu yolu oluşturularak oturma ceplerine ve piknik amaçlı kullanımlara yer verilmiştir. Özellikle bu tarihi ve doğal çay etrafında uygulanacak peyzaj çalışmalarında, doğal manzarayı bozacak herhangi bir yapısal elemana yer verilmemesi gerekmektedir. Çayın iki tarafını bu tür korkuluklarla çevrelemek yerine, çay boyunca yapılacak bitkilendirme çalışmasıyla oluşturulacak daha doğal bir yeşil doku ile çay arasında bütünlük sağlanmalıdır. Alanda fazla sert zemine yer vermeden, yer yer oturma birimleri tasarlanarak, insanların bu alanı sadece dinlenme amaçlı kullanmaları sağlanmalıdır. Piknik alanı ise, hem daha yeşil hem de konutlardan uzak Hisarardı Köyü ile şirket binası (deri fabrikası) arasında kalan alana yapılacak peyzaj projesi doğrultusunda gerçekleştirilmelidir. Böylece hem piknik alanı belirli sınırlarda tutulmuş, hem de şehir merkezinden uzakta bir rekreatif kullanım daha oluşturulacaktır. Piknik alanı olarak düzenlenebilecek alanlardan bir tanesi de Hıdırlık Tepesi'dir. Eskiden hıdırellez kutlamalarının yapıldığı bu tepeden, Yalvaç kentsel yerleşim alanının tamamı panoramik olarak izlenebilmektedir. Hıdırellez zamanında bu tepede çeşitli eğlenceler düzenlenip, piknik yapılmaktadır. Süreç içinde bu tepede inşa edilen gazino binası nedeniyle, hıdırlık tepesi özgün niteliğini kaybetmiştir. Yapılacak yeni düzenlemeler ile bu alanın tekrar canlandırılması ve eski kimliğine kavuşturulması gerekmektedir. Bu alanda yürüyüş yollarının, çocuk oyun alanlarının, doğal su havuzlarının bulunduğu, doğal bitki örtüsünü koruyarak ve yeni yapılacak bitkilendirme projesi doğrultusunda bir piknik alanı düzenlenmeli, kesinlikle masif yapısal elemanlara yer verilmemelidir. Mevcut bina ise doğal çevreye uygun hale getirilerek gerekli servis hizmetlerini karşılamak amacı ile kullanılmalıdır. Tüm bu çalışmalar sonucunda, hıdırellez kutlamalarının yeniden bu tepede yapılması sağlanabilecek, böylece hem alan korunup geliştirilerek eski kimliğine kavuşmuş olacak, hem de gelecek nesillere aktarılacak yöresel gelenekler unutulmayacaktır.

Yalvaç'ın en güzel ve vazgeçilemeyen geleneklerinden bir tanesi de, tarihi Devlethan Camii'nin karşısında bulunan çınar ağacının gölgesinde, yıllardan beri yapılan sohbetler ve sosyal aktivitelerdir. Bir çok tarihi olaya tanıklık etmiş ve yüzlerce yıllık geçmişe sahip bu ulu çınar, hala bir çok insana ev sahipliği yapmakta olan bir doğal anıt niteliğindedir. Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 11.05.92 tarih ve 1401 sayılı kararıyla koruma altına alınan ve bakımı Yalvaç Belediyesi tarafından yapılan çınarın etrafında kahveler yer almakta ve bu güzel alan sadece erkekler tarafından kahvehane olarak kullanılmaktadır. Buradaki kahvehane binaları rehabilite edilerek geleneksel mimariye uygun, mevcut yapısal ölçeği bozmayacak biçimde düzenlenmeli, çay ve kahvenin yanı sıra farklı gastronomik seçenekler sunularak ziyaretçiler için alternatif oluşturulmalıdır. Evrensel kurallar, geleneksel dokuların ve geleneksel yaşam biçimlerinin tahrip edilmemesi gerektiğini, bu konuda da yerel yönetimlerin halk kitlelerini bilgilendirme, onları ikna etme, ortak programlar geliştirme gibi görevlerin bulunduğunu söylemektedir. Kültür varlıklarının günümüz çağdaş

gereksinimlerine uygun biçimde kullanılması ilke olarak benimsenmeli ve dolayısıyla bir yapının bir alanın ancak kullanılarak korunabileceği olgusu unutulmamalıdır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 10. maddesi kapsamında Antiocheia Kenti sit alanı kabul edilmiştir. O nedenle bu alan içinde hiçbir etkinliğe yer verilmesi söz konusu değildir. Sit alanı içinde bulunan ve Şahin Tepesi olarak adlandırılan ağaçlandırılmış tepede eskiden olduğu gibi piknik gibi tarihi dokuya zarar verebilecek her türlü etkinlik yasaklanmalıdır. Kenti ziyaret eden insanların ihtiyaçlarını, sit alanının batısında bulunan Turgut Özal Parkı'ndan karşılamaları sağlanmalıdır.

Antik kentle ilgili yapılan kazı çalışmaları sonucunda batı kapısına ait bir çok kalıntı bulunmuştur. Orijinal malzemenin daha fazla tahrip edilmemesi, kapının yeniden ayağa kaldırılması ve eski görkemli kimliğine kavuşturulması sağlanmalıdır. Kent içinde kazı çalışmaları sonucunda bir kısmı veya tamamına yakın bir bölümü ortaya çıkarılmış alanların da, yine aynı şekilde orijinal malzemeleriyle, daha fazla tahrip olmadan restore edilmeleri antik yerleşimin yapılanma anlamında daha iyi algılanmasını sağlayacaktır. Çünkü, kentin genel anlamda mimari yapısı incelendiğinde, günümüz tasarımcılarının örnek alması gereken pek çok uygulama detayının bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu tarihi mirasın tanınması, daha iyi korunması ve turizme kaynak olabilmesi için kazı, rölöve, restorasyon çalışmaları ile çevre düzenlemelerinin hızla tamamlanması gerekmektedir. Turizmin üst yapı tesisleri süreç içinde kurulacaktır. Kentin geçmişte dini merkez olarak kabul edilmesi ve şu anda da ikinci hac merkezi olarak bilinmesi, özellikle inanç ve kültür turizmini etkin kılmıştır. İnsanlar bu turizm türünde kitle turizminden farklı olarak daha seçici, ayırtıcı ve daha fazla para harcama eğiliminde olmaktadır. Dolayısıyla bu turistlerin gelir düzeyleri ve harcama eğilimleri daha fazla olmaktadır. Bu durum iyi değerlendirildiği koşulda, Yalvaç ekonomisi için büyük yararlar sağlayacaktır. Ancak, bu kapsamda, turizmi amaç, kültür mirasını ise araç olarak kabul eden bir politikanın izlenmesi engellenmelidir. Koruma ve değerlendirme yapılırken kültür mirasını amaç, turizmi ise sağladığı bazı olanaklarla buna yönelik kullanılan bir araç olarak düşünmek daha doğru olacaktır.

Dikkate alınması gereken konulardan biri de, tarihi kentlerin yakın çevresindeki kırsal alanlarla birlikte korunmasının gerekliliğidir. Tarihi bir eser ancak çevresiyle birlikte değerlendirildiğinde, koruma tam anlamıyla gerçekleşmiş olacaktır. Burada amaç, yapı elemanları ile doğal kültürel peyzaj elemanları arasındaki ilişkiyi tanımak korumak ve geliştirmek olmalıdır. Yalvaç İlçesi ve antik kentte oluşturulacak yeşil alanlar tarihi çevrenin bir elemanı ve tamamlayıcısı olarak kabul edilmeli ve korunarak gelecek nesillere aktarılmalıdır. Ayrıca yeni yapılacak peyzaj çalışmalarıyla oluşturulacak bitkisel ve yapısal projelerde de, antik kent ve ilçe arasında bir bütünlük sağlanmalıdır. Bu kapsamda, Turgut Özal Parkı'nın batı sınırında yer alan bitkisel doku tarihi dokuya zarar vermeyecek ve silüeti bozmayacak biçimde oluşturulmalıdır. Kentin yakın çevresi, bina yapımını engellemek amacıyla, açık ve yeşil alanlar olarak planlanmalıdır. Özellikle su

kemerlerinin bulunduğu alanda bitkilendirme dışında hiç bir yapısal elemana yer verilmemesi gerekmektedir. Eskiden kente kadar ulaşan su kemerleri zamanla zarar görmüş ve büyük bir kısmı yıkılmıştır. Yıkılan kemer taşlarının mevcut olanlarıyla, su kemerleri uzmanlarca belirlenecek bir restorasyon tekniği ile yeniden ayağa kaldırılmalı ve antik kentle arasındaki bağlantıyı gösteren izler vurgulanmalıdır.

Su kemerlerine çok yakın bir yerde bulunan Yalvaç Barajı çevresinde de yine aynı şekilde hiç bir etkinliğe yer verilmemelidir. Belediye tarafından ağaçlandırılarak orman haline dönüştürülen bu alanda ve baraj çevresinde bir piknik alanı düzenlemesi yapılmaktadır. Bu alanın altı kentsel atıklarla doldurulup, üzeri toprakla kapatılmaktadır. Antik kent ve su kemerlerinin bu kadar yakınında bulunan bir alanın, bu şekilde bir uygulamayla piknik alanına dönüştürülmesi ve bu amaçla kullanılması, hem tarihi dokuya hem de ormanlık alana zarar verecektir. Bu nedenle, bu alana getirilebilecek tek aktivite, baraj etrafında oluşturulmuş yolun yürüme yolu olarak değerlendirilmesi ve bu yol üzerinde yer yer oturma birimleri oluşturularak, insanların sadece kısa süreli dinlenme ve görsel amaçlı bakı alanı olarak kullanmalarına izin verilmesi olmalıdır.

Kentin kültürel zenginliklerini temel çekicilik unsuru olarak değerlendirmek gerekmektedir. Arazinin düzenlenmesi ile ilgili bir planın başarılı olabilmesi için temel koşullardan biri, tarihsel kentin söz konusu planda gözönüne alınmasıdır. Bu yerin gerektiği gibi korunabilmesi için bakım, onarım ve günümüzde karşılayacakları ihtiyaçlara uygun duruma getirme çalışmaları zorunludur. Yalvaç İlçesi ve özellikle antik kent yakın çevresinde yapılacak her türlü planlama çalışmasında kentin doğal ve kültürel değerleri göz önünde bulundurulmalı ve Pisidia Antiocheia kentinde yapılacak kazı, rolöve, restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir. Bu çalışmalar; Yalvaç Belediyesi, çeşitli kamu kuruluşları ve üniversiteler ile mimarlar, peyzaj mimarları, kent tasarımcıları ve arkeologların birlikte gerçekleştirecekleri planlamalar doğrultusunda yapılmalıdır. Çünkü bilimsel anlamda günümüze kadar ulaştırılmış bu eserlerdeki tasarım, malzeme kullanımı ile çağdaş yapım tekniklerinin karşılaştırılması, geçmişte kullanılan sanat ve tasarım anlayışı ile estetik değerlerin günümüze ışık tutacak biçimde değerlendirilmesi, bu meslek gruplarının görevleri arasındadır. Tüm bu çalışmaların en kısa sürede tamamlanması, Türkiye ölçeğinde potansiyel bir yerleşim olarak yörenin gerek uluslar arası ölçekte, gerekse inanç, akarsu, göl, kırsal, tarih ve müze turizm türleri açısından önemini artıracaktır. Geçmişin canlı tanıkları olarak bugüne kadar gelebilen Antiocheia Kenti'ne ait bu tarih eserlerinin korunması, onların özgün nitelikleri ile günümüz koşullarında değerlendirilmesini sağlayan bir planlamayla gerçekleştirilecektir. Son yıllarda tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de çevre ve çevresel değerlerin korunmasının önemi kamuoyunda sürekli vurgulanmakta olup bu durum özellikle ülkemiz açısından sevindiricidir. Çünkü ülkemiz doğal, kültürel ve tarihi zenginlikleri olan fakat nüfus artışı ve sanayileşmenin getirdiği olumsuz etkenlerden kolay hasar alabilen bir ülkedir. Bu nedenle doğal, kültürel ve tarihi çevrenin korunmasında önce toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi gereklidir. Çünkü toplumdaki her bireyin desteğine bu anlamda gereksinim vardır. Özellikle tarihi değerlerin korunması görevi büyük güçlükleri beraberinde getiren ve özel bir

bilinçlenme gerektiren bir görevdir. Tarihi değerler geçmişten günümüze dil, din, sanat, tarih ve bilim konularında, sosyo-ekonomik alanlarda bilgi taşıyan bir köprü görevi de görmektedir. Bu bilgi hazinelerini gelecek nesillere aktarmak en kutsal görevimiz arasında yer almalıdır.

KAYNAKLAR

- Anonim. 1997. Isparta Turizm Envanteri. Isparta Valiliği İl Turizm Müdürlüğünce Hazırlanmış ve Bastırılmıştır, Isparta, 48 s.
- Anonim. 1999. 1989-1999. Yalvaç Belediyesi Faaliyet Raporu, Yalvaç, 2, 4, s.
- Keleş, N. 2001. Isparta-Yalvaç, Pisidia Antiocheia Antik Kenti ve Yakın Çevresinin Peyzaj Mimarlığı Ve Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara, 8, 144, 148s.
- Taşlıalan, M. 1988. Pisidia Antiocheia'sı Mimari ve Heykeltıraşlık Eserleri. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 20, 23, 52 s.
- Taşlıalan, M. 1997. Yalvaç Pisidia Antiocheia. Göлтаş Kültür Dizisi-3, Ankara, 12, 13 s.
- Taşlıalan, M. 1999. I. Uluslararası Pisidia Antiocheia Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 2-4 Temmuz 1997, Yalvaç, 5 s.